A Trianon utáni (1922-1923-as) határkiigazítások tálalása a korabeli országos sajtóban

Varga Balázs
Széchenyi István Egyetem, Győr

Bevezetés. A téma aktualitása és előzményei

A 2020-as és 2021-es esztendő során hazánk számos olyan, egymással szervesen összefüggő, egymásból következő történelmi esemény centenáriumi évfordulójára emlékezett, melyek alapjaiban meghatározták a modern kori Magyarország határait, befolyásolták területi integritását és hatottak a nemzeti identitás kifejeződésére és erősödésére.

Kronologikus sorrendben haladva az első ilyen történés az I. világháborút lezáró békerendszer elemeként az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum, melyben – többek között – Magyarország új határait rögzítették. Ennek értelmében Magyarország területe – Horvátországot nem számítva – 282 ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre, azaz éppen egyharmadára, lakóinak száma pedig 18,2 millióról 7,6 millióra, tehát a korábbi 43%-ára csökkent. Ezzel Magyarország közepes méretű európai országból a térség egyik kisállamává vált. Rendkívüli veszteség volt hazánk számára, hogy a területekkel egyetemben több, mint 10 millió embert is elcsatoltak, amelyből 3,2 millió, tehát 30,2% magyar volt. Ez a népesség főként Erdélyben és más Romániához került területeken, Szlovákiában és Kárpátalján, valamint Jugoszláviában élt (Romsics 2001; Romsics 2010: 95). A dokumentum megerősítette az antant részéről Ausztriával 1919. szeptember 10-én megkötött Saint-Germain-i szerződés Magyarországot érintő pontját, mely az egykori Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati részét (összesen 13 járást érintett az elcsatolás), közel 4.000 négyzetkilométert a nyugati szomszédunknak ítélte (Éger 1991: 18). Az így létrejött új tartomány Burgenland néven már 1921. január 25-től formálisan Ausztriához tartozott (Murber 2019: 204). Hivatalosan 1922. január 1-jével lett az osztrák állam része (Zsiga 1991: 7). A két esemény közötti hónapokban a szerződés megváltoztatásáért harcok kezdődtek.

Ehhez kapcsolódik a második évfordulós esemény – a nyugat-magyarországi felkelés – mely hatásához és következményeihez képest indokolatlanul kevéssé ismert a hazai közvélemény számára, és a történész szakma is csak az utóbbi időben fedezte fel újra magának. Az 1921. augusztus vége és október közepe között lezajlott felkelés során magyar szabadcsapatok szálltak szembe a területet elfoglalni kívánó osztrák csendőr alakulatokkal. A magyar kormány hivatalosan nem támogatta a felkelőket. 1921. október 4-én, amikor a magyar reguláris csapatok kiürítették Burgenlandot, a felkelők Felsőőrön (Oberwart) kikiáltották a független Lajtabánságot. A korábban jelzett időszakban Ágfalva (Agendorf), Kirchschlag és Felsőőr környékén számos alkalommal heves összecsapásokra került sor, több halálos áldozattal (Botlik 2007a; Botlik 2007b). A harcok eredményeként a magyar és az osztrák kormány képviselői 1921. október 13-án aláírták az úgynevezett Velencei Egyezményt, melynek értelmében az eredetileg tervezettnél kisebb terület került az osztrákokhoz. Sopron és környékének lakossága népszavazással dönthetett hovatartozásáról (Zsiga 1991: 60).

A korábbiakban jelzett harmadik centenáriumi eseményre, a referendumra, 1921. december 14. és 16. között került sor, melynek következtében Sopron és a környékén elhelyezkedő nyolc község (összesen 257 négyzetkilométer területtel) Magyarországhoz való

tartozásra szavazott (Horváth 1997). Az esemény unikális voltát jelzi, hogy ez volt a trianoni békediktátum egyetlen komolyabb területi revíziója, melyet a győztes hatalmak tartósan elfogadtak. Elismerésként az országgyűlés az 1922. évi XXIX. törvényben a Civitas fidelissima, azaz a Leghűségesebb város címet adományozta Sopronnak.[1] Ugyanebben az esztendőben a nemzetközi bizottság véglegesítette az új magyar-osztrák határt (Suba 2006).

A határok ezzel mégsem rögzültek teljes mértékben, hiszen az egykori szombathelyi járás területén kitört tiltakozás és zendülés elérte, hogy 1923 tavaszán 15 faluban a lakosság döntsön azok sorsáról. Ennek eredményeként, valamint további két-két települést érintő csere nyomán 10 falu visszakerült Magyarországhoz és 4 falu Ausztriához (Tóth 2006: 56–57). Így elmondható, hogy Vas megye számára a centenáriumi évforduló csak 2023-ban jön el. A történések jól jelzik, hogy a trianoni határok érvényesítése a nagyhatalmak számára korántsem ment könnyedén, különösen a nyugat-magyarországi régióban.

Fontos megjegyezni, hogy a magyar politikai vezetés és közvélemény egy jelentős része a későbbiekben sem tudta megérteni és elfogadni azt, hogy a Nagy Háborúban szintén vereséget szenvedő Ausztria egykori hű szövetségese kárára jutott területekhez (Thirring 1923).

1. A (korai) Horthy-korszak sajtója (1919–1923)

Annak érdekében, hogy a korszak sajtóorgánumainak magával a békediktátummal, valamint konkrétabban a Trianont követő határkiigazításokkal – persze a kettő nyilvánvalóan egymással szorosan összefügg – kapcsolatos beállítódását megértsük, a témát kontextusba helyezzük, szükséges röviden felvázolni a kiépülő Horthy-rendszer sajtópolitikájának főbb alapelveit, kereteit.

Magyarországon az 1919 és 1944 közötti időszakban (ahogy a vizsgált alkorszakban) a sajtó nem volt – vagy árnyaltabban fogalmazva: nem volt teljesen – szabad. Gyakori volt a lapok betiltása, és léteztek olyan tabutémák, melyekről finoman szólva sem volt ildomos írni. Az esetek jó részében a hivatalos cenzúrának azonban nem kellett tevékenységét gyakorolnia, hiszen a lapok, az újságírók tisztában voltak a határokkal, tudták, hogy ideológiai hátterükkel, kormányközeli vagy ellenzéki voltukkal meddig szabad elmenniük az egyes kérdések kapcsán, így tulajdonképpen öncenzúrát gyakoroltak. Ezzel együtt vagy ennek ellenére sokféle érték- és nézetrendszer, világkép jelent meg az időszak napilapjaiban, folyóirataiban.

Sipos Balázs tanulmányában a Horthy-korszak közel negyedévszázados periódusát – a sajtó szabályozása és a nyilvánosság működése szempontjából – négy szakaszra osztja. A vizsgált téma szempontjából számunkra leginkább az első – és némileg a második – szakasz releváns. Az 1919 augusztusa és 1921 áprilisa közötti hónapokban – az ellenforradalmi időszak során – a különböző kormányok lefektették a Horthy-rendszer sajtószabályozásának alapjait. Ennek fő sajátossága, hogy az 1914-es sajtótörvényt 1938-ig rendeletekkel írták felül, melyekben korlátozták a törvényben biztosított sajtószabadságot. A világháborút megelőzően bárki alapíthatott újságot, 1919-től azonban új politikai tartalmú időszaki sajtótermék útnak indítása a miniszterelnökség engedélyéhez volt kötve. A legfontosabb feltétel az volt, hogy az alapítók az újság nemzeti irányát kellőképpen biztosítsák. Ezenkívül fontos változás az előző időszakhoz képest, hogy a Horthy-korszakban a mindenkori belügyminiszter joga volt egy adott lap megjelenését örökre vagy egy meghatározott időszakra betiltani. A sajtószabályozást 25 esztendőn keresztül meghatározta az 1921 tavaszán elfogadott Rend- vagy Államvédelmi Törvény, amely a társadalmi rend felforgatására irányuló szervezkedés mellett büntette az ezt célzó beszédeket, írásokat, énekeket és képeket is. Az, hogy mi minősült annak, korántsem

[1] https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92200029.TV&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3D1922.%2520%25C3%25A9vi%2520XXIX. (letöltve: 2022.02.20.)

volt egyértelmű, így a bírói ítélkezés meglehetősen kiszámíthatatlanná vált. Ebben a másfél esztendőben működött a sajtócenzúra, valamint újságírók, szerkesztőségek elleni erőszakos fellépésekre is sor került. A későbbiekben azonban a feltételeket, a szabályokat betartó lapok már nem voltak kitéve zaklatásoknak. A politikai sajtóorgánumok piaca jelentősen átrendeződött, mivel számos politikai irányzat elvesztette a jelentőségét, és/vagy pénzügyi gondok ütötték fel a fejüket (Sipos 2012: 77–78).

A második szakasz az 1921 és 1938 közötti ún. „konszolidált" médiarendszer időszaka. A politikai berendezkedés sajátossága a végrehajtó hatalom szerepének jelentős növekedése, valamint a háborút és a forradalmat követő rendkívüli szabályok fennmaradása volt. A rendeleti kormányzás (illetve annak lehetősége) – különböző feltételekkel ugyan – de az egész korszakban megmaradt. Ez az állapot kihatással volt a lapok alapítására és betiltására is. 1921 és 1931 között közel ötvenre tehető a végleg vagy ideiglenes jelleggel betiltott lapok száma. A „konszolidált" időszakban átlagosan 20–22 orgánum jelent meg napi rendszerességgel. A lapok nagyobb része (fele-kétharmada) természetszerűleg kormánypárti vagy kormánytámogató volt (Sipos 2012: 78–79).

Ezzel együtt a Horthy-korszak sajtója, így a vizsgált 1919 és 1923 közötti időszaké is, a sok korlátozó feltétel ellenére rendkívül sokszínű volt. Bizonyítja ezt az is, hogy az elemzésbe öt egymástól eltérő eszmerendszer orgánumait tudtam bevonni. Ezek az alábbiak: Magyarság (szélsőjobboldali), Nemzeti Ujság (katolikus keresztény), Budapesti Hírlap (konzervatív), Az Ujság (konzervatív liberális) és a Népszava (szociáldemokrata).

2. A Trianon utáni Vas megyei határkiigazítások folyamata a sajtóban

A trianoni békediktátum aláírásával és a soproni népszavazással szemben a Vas megyei települések Magyarországhoz történő visszakerülése nem igazán ismert a közvélemény számára, és a témával is elsősorban csak néhány helytörténeti munka foglalkozik. A következőkben arra törekszem, hogy bemutassam azt a folyamatot, melynek során ezen települések polgárai elérték az anyaországhoz való visszakerülést. Az eseménysorozatot a korabeli országos sajtó cikkei alapján járom körbe, a történéseket 1921 novemberétől, az osztrák csapatok Nyugat-Magyarországra történő bevonulásától indítva, és 1923 márciusával, a két elcserélt község (Ólmod és Szentpéterfa) visszakerülésével bezárólag. Az írásban bemutatom, hogy milyen, a témába vágó történéseket, eseményeket tartottak publikálásra érdemesnek az egyes sajtótermékek, valamint hogy érzékelhetők-e bármilyen nézetbeli, hangsúlybeli különbségek az eltérő ideológiai platformon elhelyezkedő orgánumok cikkei, beszámolói között.

2.1. Az osztrák csapatok bevonulása Nyugat-Magyarországra (1921. november)

Ahogy azt a korábbiakban már említettem, a korabeli sajtó írásainak, beszámolóinak áttekintését 1921 novemberétől indítom. Magyarország és Ausztria között 1921. október 13-án Velencében aláírt egyezménynek megfelelően az osztrák hadsereg – a felkelők visszavonulását követően – november 12-én kezdte meg Nyugat-Magyarország megszállását. Vas megye elfoglalása 1921. november 25-én kezdődött. Az előrenyomulás csak nagyon lassan, óvatosan történt, mert az osztrákok attól tartottak, hogy az átcsatolandó területeken még magyar felkelők maradtak (Gerse 1995: 127). Az egyezmény ellenére a magyar vezetés és a közvélemény nem nézte jó szemmel az osztrákok területfoglalását, abba belenyugodni nem tudott. 1921 augusztusa és októbere között, a nyugat-magyarországi felkelés során az irreguláris magyar csapatok számos ütközetet vívtak meg győztesen az osztrák csendőrökkel szemben. Ennek köszönhetően Ausztria különböző fegyveres alakulatainak nem volt nagy presztízse a magyar közvéleményben és sajtóban. Ezek az érzések, beállítódások számos, gúnyos hangvételű beszámolóban visszaköszönnek.

A Magyarság 1921. november 23-ai számában *Az osztrák hadsereg vitézül megrohamozott egy erdőt* című írásában számol be az előrenyomulásról, meglehetősen lekezelő, lenéző stílusban: „Félnek az osztrákok, rettenetesen félnek. Mikor úgy éjféltájban átsandítanak a Lapincs felett a rejtelmes nyugati erdőségek felé, hajuk szála is remegve meredezik az ég felé, mert hát ők nem bagolyhuhogást hallanak a sötét erdők mélyéből, hanem a magyar fölkelő hadak földet rázó dübörgését. […] A kis falucskák, az más. Oda bevonul kétannyi hős hódító, mint amennyi a falu lakossága kutyástól, macskástól és aztán hősiesen felszabadítva a testvéreket a magyar járom alól, megesznek minden ehetőt" (Magyarság 1921. november 23.: 7). A nyugat-magyarországi területet, községeket birtokba vevő katonaságnak nem volt élelmiszere, így – ahogy az előzőekben olvashattuk – rekviráltak és felettek minden élelmet (Gerse 1995: 127). Természetesen ez a „gesztus" sem segítette, hogy a lakosság megkedvelje a kiépülő új hatalom képviselőit.

A konzervatív beállítottságú Budapesti Hírlap néhány nappal később a kapcsolódó cikke egyik alcímében (*Az osztrákok bevonultak Vas megyébe*) látszólag tárgyilagosan fogalmaz az osztrák hadsereg bevonulásáról. Aztán később oda-odaszúr: „Az osztrákok ma reggel megkezdték a népszavazó területtől délre eső terület birtokbavételét. […] Ez a bevonulás nyilván még olyanabb diadalmenet lesz, mint aminő volt az északi zóna megszállása és nyomában bizonnyal épp olyan haramiavilág következik, mint amott" (Budapesti Hírlap 1921. november 26.: 3). A beszámoló az északi zóna megszállásával a Sopron megyei részek elfoglalására utal, mely Vas megye birtokba vétele előtt 10 nappal kezdődött. Az írás gyanítja, hogy az ott tapasztalt atrocitások, negatív történések – melyekről a decemberi sajtó számol be bővebben – Vas megyében is bekövetkeznek majd.

A községek lakossága izgatottan fogadta a megszállókat, de katonai ellenállást nem tanúsítottak. Ezzel együtt Pinka-vidék népe már a kezdetektől kifejezte Magyarország melletti kiállását, vágyát, hogy az anyaországgal maradhasson. Érdekesség, hogy a Pinka menti falvak lakossága többségében német és horvát nemzetiségű volt, ennek ellenére ragaszkodtak Magyarországhoz. Ennek oka leginkább a két ország eltérő helyzetében keresendő. Ausztriában ugyanis a politikai és gazdasági viszonyok még kialakulatlanok voltak, sőt tartani lehetett egy esetleges kommunista hatalomátvételtől. Addig Magyarországon már megkezdődött a politikai élet konszolidációja.

A konzervatív liberális Az Ujság hasábjain már november folyamán megjelennek olyan tudósítások, melyekben az elcsatolt községek Magyarországhoz való tartozásuk mellett „kardoskodnak", részben a fent említett érvekre építve. Az orgánum az 1921. november 11-ei *Ragaszkodás Magyarországhoz* című írásában így fogalmaz: „Pinkafő (Pinkafeld – a szerző megjegyzése) Vas megyei nagyközség küldöttsége felkereste Sopronban Nyugat-Magyarország főkormánybiztosát Guilleaume Árpád tábornokot és előtte újból kifejezésre juttatta a lakosságnak minden alkalommal hangoztatott kívánságát, hogy csakis Magyarországhoz akar tartozni, mert az Ausztriához való csatolás a községnek erősen fellendülő ipari fejlődését tönkretenné" (Az Ujság 1921. november 11.: 2).

2.2. Az osztrák uralom kiépülése – intézkedések, atrocitások (1921. december)

A korabeli helyi – Vas megyei – sajtó beszámolói szerint, melyet Gerse János és Rózsahegyi István közölnek tanulmányaikban, az osztrák kormány sokszor nem jog szerinti eszközökkel próbálta minél előbb megszilárdítani hatalmát a megszállt területeken. Intézkedéseikkel több ponton megsértettek a velencei szerződésben foglaltakat, de elsősorban azt, mely kimondta, hogy senkit sem lehet elbocsátani nemzetisége miatt. Többek között elküldtek minden – döntően magyar és horvát ajkú – tisztviselőt, aki nem tudott tökéletesen németül. Az állami alkalmazottakkal nyilatkozatot írattak alá, melyben nekik kötelezettséget kellett vállalniuk, hogy ha az osztrák állami szolgálatban bármilyen más működési ágra osztanák be őket, a feladatot teljesíteni fogják. A középiskolákból is ki kellett lépnie azoknak a hivatalnokoknak,

akik nem tudtak németül, de számos tanár és tanító is munkanélkülivé vált. A fentieken túl bezárták a felsőőri gimnáziumot, a tanulókat pedig Szombathelyre toloncolták (Rózsahegyi 1990: 25; Gerse 1995: 127).

Az osztrák uralom kiépüléséről, a vélt vagy valós jogtalanságokról, sérelmekről az országos napilapok közül – nem meglepő módon – leginkább a Magyarság számol be, mely végig a legradikálisabb hangot ütötte meg a határkiigazítások témájában. Az 1921 december közepi *Minden lakosra egy katona esik Nyugat-Magyarországon* című írásban a helyi sajtó által prezentált toposzok köszönnek vissza. E szerint Németújváron (Güssing) „a postahivatalba négy osztrák tisztviselőt osztottak be, az eddig ott szolgálatban levő három postáskisasszonyt pedig felhívták, hogy tegyék le az osztrák hűségesküt és akkor alkalmazzák őket valamelyik falusi postahivatalban." Ők azonban nem kértek az osztrákok „jóindulatából", „hanem mindegyik átköltözött Körmendre, mert azt mondják, hogy ők nem bírnak osztrák uralom alatt szolgálni." (Magyarság 1921. december 16.: 6). Ugyancsak Németújváron (Güssing) két pedagógust rendkívüli sérelem ért, valamint az osztrák hatóságok megbüntették az anyaország melletti szimbolikus kiállást is: „Herbst Gyuláné és Halmos Ferencné tanítónőket elbocsátották állásukból azzal a megokolással, hogy női tanerőkre nincsen szükségük. Kovács Józsefnét, az orbánfalui (Urbersdorf – a szerző megjegyzése) állomásfőnök feleségét, mert magyar nemzeti színű szalagot viselt és állítólag megjegyzéseket tett az osztrákokra, kiutasították Nyugat-Magyarország területéről" (Magyarság 1921. december 16.: 6). Az újság általános helyzetképet ad az elfoglalt területekről és aggódik az ott élő lakosság miatt: „ A drágaság óriási nagy és folyton nő. […] A lakosság elégedetlensége mind jobban fokozódik, annál is inkább, mert a magánházakat is teletömték katonasággal" (Magyarság 1921. december 16.: 6).

2.3. A magyar kormány követelései (1922. március)

A megszállt területek lakossága nem tudott belenyugodni a helyzetébe. 1921 év végétől – 1922 elejétől a Vas megyei községekben – Felsőcsatáron, Szentpéterfán, Csajtán (Schachendorf) Csémen, Kisnardán, Nagynardán és más településeken – visszacsatolási mozgalom bontakozott ki. A falvak lakossága rendszeresen munkát adott a Sopronban székelő határmegállapító bizottságnak, mely képviselőinek gyakran kellett a helyszínre menniük. Ilyen alkalmakkor a lakók rendszerint magyar zászlókkal vonultak fel, és közben a Himnuszt énekelték. Egyúttal megfogalmazták a kiépülő osztrák hatalommal szembeni panaszaikat a bizottság tagjainak, illetve követelték az anyaországhoz való visszacsatolásukat. A mozgalom vezetőivel, azaz a helyi értelmiségiekkel (pl. tanítókkal, plébánosokkal) számos esetben keményen fellépett az osztrák hatalom. Elbocsátották, letartóztatták, bántalmazták többüket (Rózsahegyi 1990: 25–26; Gerse 1995: 128).

A magyar kormány meghallva az elcsatolt települések lakóinak panaszait és konstatálva az anyaország melletti elköteleződésüket, egyre inkább úgy érezte, hogy – a Velencei Egyezmény ellenére – szilárd alapra építve fogalmazhatja meg igényét a Népszövetség felé az elcsatolt területek visszaszerzésére. Ezek a hangok 1922 márciusának elején-közepén jelentek meg az országos sajtóban. Az Ujság a *Magyarország harminchét községet igényel Nyugat-Magyarországból* című cikkében optimista hangot üt meg a terület revíziójával kapcsolatban: „Lapjelentések szerint a magyar kormány követelései a határrendezéssel kapcsolatban az egész Burgenlandnak mintegy 27 százalékát teszik ki. […] Magyarország összesen 37 községre tart igényt. Délen a magyarok visszakövetelik az egész Pinka-völgyet, Felsőőrrel együtt. Az Ausztriának jutott 31 kilométeres sávból ilyenformán 25 kilométeres terület visszajutna Magyarországhoz" (Az Ujság 1922. március 10.: 3). Közben az osztrákoknak is „nekimennek", akik megnehezítik a magyar érdekek érvényesítését: Szentgotthárdnál „az osztrákok […] nehogy a megszállt területek lakossága szabad magyar földre jöhessen át

kérelmeinek és kívánságainak előadása végett, megszorították a határzárat" (Az Ujság 1922. március 10.: 3).

A Magyarság március hónap elején több alkalommal is foglalkozik a kérdéssel, folyamatosan „megbecsülve" a visszakövetelt községek számát. A 4-ei számukban így írnak: „Állítólag 30 községnek visszacsatolását követeli Magyarország Nyugat-Magyarország északi részén. Azt várják, hogy legközelebb nyilvánosságra hozzák a déli részre vonatkozó követeléseket is." A beszámoló hozzáteszi: „a nemzetközi határkiigazító bizottság a magyar küldöttekkel együtt március 6-án meglátogatja mindezeket a községeket és kérdőlapokat fog kiosztani, hogy a lakosság nyilváníthassa óhajtását a Magyarországhoz való visszacsatolás érdekében" (Magyarság 1922. március 4.: 1). Szűk egy héttel később már feljebb srófolják a visszakövetelt falvak számát. Érdekes, hogy ugyanazon a napon, amikor Az Ujság harminchét ilyen községről számol be, a Magyarság így ír: „Ötven magyarországi falu visszacsatolását kértük" (Magyarság 1922. március 10.: 3). Az eset jól bizonyítja a helyzet változékonyságát, valamint azt, hogy az újságok sokszor nem teljesen megalapozott információkra építették beszámolóikat a korszakban.

Az „ügy" legelkötelezettebb képviselője, a Magyarság két nappal később a nyelvi szempontokat hangsúlyozva építi fel kortesbeszédét: „Felsőőrt és körülötte több községet, az úgynevezett Őrséget, színtiszta magyar nép lakja." Majd a továbbiakban Borostyánkő (Bernstein – a szerző megjegyzése) községet hozza fel példának: „Itt a lakosság a maga jószántából tanult meg magyarul, mert nem tartják egész embernek azt, aki nem beszéli a haza nyelvét. […] A határmegállapító bizottságnak tehát kötelessége volna nemcsak Felsőőrt, hanem a többi magyar nyelvű községet is visszaadni Magyarországnak. Ha már a nép érzelmeit nem méltányolják, legalább a nyelvi szempontokat vegyék figyelembe." Végső konklúzióként úgy látják, hogy egész Nyugat-Magyarország visszacsatolása lenne indokolt (Magyarság, 1922. március 12.: 10). Természetszerűleg ez az igény az akkori nemzetközi politikai viszonyok között nem volt reálisan megvalósítható.

2.4. A Népszövetség döntése (1922. szeptember)

A megszállt területek lakosságának közel tíz hónapos „küzdelme", melynek során számos alkalommal és formában (például a határkijelölő bizottságok kérdőívein és különböző meghallgatások során) fejezték ki határozott szándékukat és vágyukat az anyaországhoz való tartozásra, végül – ha részlegesen is – célt ért. A vizsgálatba bevont mind az öt sajtóorgánum egységesen, csalódott hangvételben számol be a Népszövetség Tanácsa 1922. szeptember 17-ei döntéséről. Ezt teszi az a Népszava is, mely az elemzett sajtótermékek közül messze a legkevesebbet foglalkozott a határkiigazítások témájával és a korszak egészében a leginkább tárgyilagos, mérsékelt hangot ütötte meg a trianoni békediktátum és következményeinek tárgyában. A hazai közvélemény és a magyar kormány is nagyobb terület- és népesség-visszaszerzésben bizakodott. Ez a lelombozottság a korabeli napilapok főcímeiben is érződik: „Döntött a népszövetség a nyugat-magyarországi határkiigazítás ügyében. Mindössze tíz községet ítéltek vissza, ötezer lakossal" (Az Ujság 1922. szeptember 20.: 3), „Tíz nyugat-magyarországi községet ítélt csak vissza Magyarországnak a népszövetségi tanács" (Nemzeti Ujság 1922. szeptember 20.: 1). Az összes napilap beszámolója szinte szó szerint ugyanazt a szöveget hozza le, melyben a vágyak és a szomorú valóság, beletörődés hangjai köszönnek vissza: „Ez megközelítően fele annak, aminek visszacsatolását Magyarországhoz a határmegállapító bizottság javasolta. […] Az ítélet hirdetése után báró Villani Frigyes a népszövetség tanács előtt nyilatkozatot tett, amelyből világosan kitűnik, hogy a magyar kormány nincs megelégedve a döntéssel, de kénytelen azt elfogadni" (Népszava 1922. szeptember 20.: 2). A döntés alapján visszacsatolásra került községek közül nyolc Pinka-völgyi település, név szerint: Nagynarda, Kisnarda, Felsőcsatár, Alsócsatár, Németkeresztes, Magyarkeresztes, Horvátlövő, Pornóapáti, míg két község – Rendek (Liebing) és Rőtfalva

(Rattersdorf) – Vas megye más területén volt megtalálható. A fentieken túl tizenötezer holdnyi terület is visszakerült Magyarországhoz. Rendeket (Liebing) és Rőtfalvát (Rattersdorf) a magyar kormány néhány hónappal később elcserélte Ólmod és Szentpéterfa településeire.

2.5. Az osztrák-magyar határ „véglegesítése" (1922. november)

1922. november 3-án ült össze újra az osztrák-magyar határmegállapító bizottság, hogy a népszövetségi döntésnek érvényt szerezzen. A határkiigazítást nagyban segítette, hogy az év végére a két állam viszonyában jelentős javulás állt be (Gerse 1995: 129).

A két héttel később megjelenő napilapok többsége – rövid hírben – már a bizottság munkájának befejeződéséről számol be. A testület döntése szerint: „A Pinka völgyében a községhatárok képezik az államhatárt, csupán Ausztriának jutott Szentpéterfa községből esik körülbelül 2000 katasztrális hold, a Tamás-major kivételével Magyarországnak" (Budapesti Hírlap 1922. november 17.: 8). A továbbiakban egyes vidéki lapok híreszteléseit próbálják tisztába tenni – melyek azt állítják, hogy „december 3-át állapítják meg a Magyarországnak ítélt területek átvételére" – mikor közlik, hogy „Villani Frigyes báró követségi tanácsos, a magyar-osztrák határmegállapító bizottság magyar biztosa kijelentette, hogy az átadás csak a határkitűzési munkák befejezése után történhetik meg. Ezek a munkálatok körülbelül még három hónapig fognak tartani" (Budapesti Hírlap 1922. november 17.: 8).

2.6. Nyolc község visszacsatolása – ünnepségek (1923. január)

Villani Frigyes, a magyar-osztrák határmegállapító bizottság magyar biztosának november közepi jóslata utólag nézve némileg pesszimistának bizonyult, hiszen az érintett nyolc községben már január 8-án déli 12 órakor leváltották az osztrák hatósági közegeket, és a magyar királyi vámőrség és csendőrség birtokba vette a területet (Gerse 1995: 129). A nyilvános és ünnepélyes átadásra pedig két nappal később, január 10-én került sor.

A visszacsatolási ünnepségek időpontját és tervezett programját (a résztvevő vármegyei és helyi elöljárókkal) – elsőként és egyedüliként a vizsgált orgánumok közül – a Nemzeti Ujság hozza le, méghozzá a címlapján: *Január 10-én csatolják vissza a nekünk ítélt nyugat-magyarországi községeket* című cikkében (Nemzeti Ujság 1923. január 6.: 1).

A sajtóorgánumok többsége aztán pár nappal később már a visszacsatolás tényéről és az ennek kapcsán rendezett ünnepségekről tudósít, rendszerint már a címben utalva a közhangulatra, a lakosok reakciójára: „Tizennégy hónap után vissza Magyarországhoz! Határtalan lelkesedés mellett csatolták vissza a nyolc nyugat-magyarországi községet" (Az Ujság 1923. január 11.: 3). „A lakosság óriási lelkesedése mellett csatolták vissza az elszakított nyugat-magyarországi községeket!" (Nemzeti Ujság 1923. január 11.: 2).

Négy településen rendeztek ünnepséget a visszacsatolás alkalmából. Nagynardán Kisnarda is részt vett, Felsőcsatáron, ahol Alsócsatár, Németkeresztesen, ahol Magyarkeresztes és Pornóapátiban, ahol Horvátlövő lakossága is megjelent (Rózsahegyi 1990: 276).

A vizsgált napilapok majdnem mindegyike – a Népszava kivételével – bőséges terjedelemben (gyakran több hasábban) és az alkalomhoz illő pátoszos stílusban ír az ünnepségeken tapasztalt euforikus hangulatról: „Mindenütt pompázó zászlódísz, kitörő lelkesedés és őszinte öröm fogadta a magyar kiküldötteket, jeléül annak, hogy a nyolc elszakított község lakossága egyetlen percig sem adta fel a reményt és tizennégy hónapon át kitartóan várt arra a pillanatra, amikor szelíd gyermekként kúszhatik édesanyja: Hungária lábai elé" (Az Ujság 1923. január 11.: 3).

A lapok beszámolnak a Pornóapátiban rendezett ceremónia egyik megindító történéséről, mikor is az ünnepség végén „a Himnusz eléneklése után a még osztrák elnyomás alatt sínylődő, Szentpéterfa ifjúsága, meglett férfiak, asszonyok hirtelen csoportba verődtek és fölhangzott az ének: Kitárom reszkető karom" (Budapesti Hírlap 1923. január 11.: 4). A

település lakosságának – mint azt a későbbiekben látjuk – csak két hónapot kellett arra várni, hogy visszatérhessen az anyaországhoz.

2.7. Kőszeg tiltakozás a csere miatt (1923. január)

A visszacsatolás eseményei kapcsán az örömbe ürüm is vegyült. 1923 januárjában már köztudott volt, hogy Ausztria és Magyarország két-két települést (Rendeket, Rőtfalvát, Ólmodot és Szentpéterfát) érintő cseréről tárgyal. Ez a terv országos vitát váltott ki. A magyar kormány azzal érvelt, hogy a népszövetségi döntésben nekünk ítélt Rendek (Liebing) és Rőtfalva (Rattersdorf) német lakosságú, míg az Ausztriához juttatott Szentpéterfa és Ólmod horvát, de erősen hazafias érzésű. Elsősorban Kőszeg városa protestált hevesen a csere ellen. Rőtfalva (Rattersdorf) és Rendek (Liebing) ugyanis Kőszeg közvetlen gazdasági hátországának, egyben védőterületének számított, így elvesztése rendkívül érzékenyen érintette a várost (Rózsahegyi 1990: 27; Gerse 1995: 129; Söptei 2020). Kőszeg kereskedelmének és piacának alakulására szintén kedvezőtlen hatást gyakorolt, hogy három vasútvonalából kettőt közvetlenül a város mellett szelte ketté az új határ: Kőszeg (H) – Felsőpulya/Oberpullendorf (A) – Harka (H) – Sopron (H) és a Kőszeg (H) – Felsőlászló/Oberloisdorf (A) – Répcevis (H) – Csepreg (H) – Sárvár (H). Az újonnan létrejött határok és a vasútvonalak kettévágása miatt Kőszeg vonzáskörzete Csepreg és Felsőpulya (Oberpullendorf) térsége felé szinte teljesen megszűnt (Kalocsai 2019: 24). Rendek (Liebing) és Rőtfalva (Rattersdorf) település Ausztriához történő kerülése a vasúti közlekedésben érdekes helyzetet teremtett. A Rőtfalvától Sopronkeresztúrig húzódó vonalrész ezt követően már Ausztria területén feküdt, míg a két végállomás Magyarországon. Így aki Sopronból Kőszegre szándékozott utazni, az csak Ausztrián keresztül tehette ezt meg. Magyar oldalon Kőszegen, míg osztrák részről Rattersdorfban (Rőtfalva) és Deutschkreutzban (Németkeresztúr) tartottak útlevélvizsgálatot (Horváth 2018: 201).

A vizsgált lapok közül három is (Budapesti Hírlap, Magyarság, Nemzeti Ujság) beszámol Kőszeg város tiltakozásáról Rendek (Liebing) és Rőtfalva (Rattersdorf) közelgő elcserélése miatt. A város elöljárói egyenesen a miniszterelnököt keresték fel, hogy a cserével szembeni érveiket előadják. Bethlen István jó politikushoz illően hűtötte le a kedélyeket. A Budapesti Hírlap az eseményről a *Kőszeg küldöttsége a miniszterelnöknél* című cikkében így ír: „Bethlen István megnyugtatta a küldöttséget és megígérte, hogy végleges intézkedés előtt az előterjesztett adatok figyelembevételével újabb megfontolás tárgyává teszi a kérdést" (Budapesti Hírlap 1923. január 10.: 5). A kőszegiek próbálkozása végül nem hozott eredményt, és két hónap múlva a csere megvalósult.

2.8. A két elcserélt község visszacsatolása (1923. március)

1923 márciusában mind az öt vizsgált napilap beszámol – hosszabb-rövidebb hírben – Ólmod és Szentpéterfa visszacsatolásáról, a két településen lezajlott ünnepségekről, melyek a korábban tapasztaltakhoz hasonló hangulatban és koreográfia szerint zajlottak le. Ólmod község – mely akkoriban Sopron vármegyéhez tartozott – március 8-án, míg a Vas vármegyei Szentpéterfa március 9-én került vissza Magyarországhoz. Jellemző módon az esemény kapcsán a Népszava tárgyilagos hangnemben fogalmaz – visszacsatolási ünnepségekről egyáltalán nem számol be – és csak száraz tényeket említ, közölve a visszakerült települések nevét, valamint a megkapott erdők és szántóterületek nagyságát: „a határkiigazító bizottság a magyar és osztrák kormány megegyezése alapján Szentpéterfát is visszaítélte Magyarországnak. Március 10-ig eszerint a következő területeket kapjuk vissza: Vas megyében 160 hold erdőt, Kőszeg határában 1200 hold erdőt, Szentgotthárdnál 1560 hold szántóföldet, Sopron megyében pedig Ólmodot. A visszacsatolás március 10-én fog megtörténi" (Népszava 1923. március 4.: 7). Magyarország és Ausztria között létrejött határmegállapodással lezárult a két állam határvitája, így a nyugat-magyarországi kérdés

végképp lekerült a napirendről. A visszacsatolásért folytatott küzdelemben kezdeményező és vezető szerepet játszó Szentpéterfa 1924-ben megkapta a „Communitas fidelissima" („leghűségesebb község") címet, míg a többi települést 2014-ben jutalmazta a magyar országgyűlés a „leghűségesebb falu" címmel (Suba 2021: 20).

Összegzés

Ahogyan azt a fentiekben láthattuk, az 1921 novembere és 1923 márciusa közötti időszakban a vizsgálatba bevont öt országos napilap – és általában a korabeli magyar sajtó – folyamatosan napirenden tartotta Magyarország és Ausztria határvitáját. Az egyes cikkek, beszámolók hangvétele – sőt gyakran a szövege is – rendszerint nagyon hasonló volt egymáshoz. A lapok mindvégig törekedtek arra, hogy a kormány, a rendszer történésekhez fűződő viszonyát, hivatalos álláspontját jelenítsék meg. A különbségek elsősorban a határkiigazításokkal kapcsolatos tudósítások gyakoriságában, valamint – némileg – a hangsúly tekintetében fedezhetők fel. A témával a legintenzívebben a katolikus keresztény indíttatású Nemzeti Újság és a szélsőjobboldali Magyarság foglalkozott. Utóbbi napilap volt az, mely írásaiban rendszerint a legkeményebben védelmezte a magyar érdekeket, a reálpolitikát sok esetben figyelmen kívül hagyva. A megjelenő cikkek gyakorisága szempontjából a konzervatív Budapesti Hírlap és a konzervatív liberális Az Ujság következik a sorban. Messze a legritkábban a szociáldemokrata hátterű Népszavában születtek a Vas megyei határkiigazításokkal kapcsolatos híradások. A fentieken túl ez volt az az orgánum, mely egyértelműen a legjózanabb, legtárgyilagosabb stílusban fogalmazott – a teljes korabeli sajtót tekintve – az osztrák és a magyar állam területi vitájával és általánosságban a trianoni békediktátummal, annak következményeivel és feldolgozásával kapcsolatban. A vizsgált tizenhét hónap sajtómegjelenéseit szemlélve elmondható, hogy kezdetben a cikkek rendkívül ellenséges, sokszor gúnyos hangot ütöttek meg Ausztriával, a nekik ítélt területeken kiépülő új hatalommal szemben. Köszönhető volt ez a nyugat-magyarországi felkelés időbeli közelségének, valamint annak, hogy nehéz volt feldolgoznia a magyar kormányzatnak és közvéleménynek, hogy a Párizs környéki békeszerződések az I. világháborúból ugyanúgy vesztesként kikerülő Ausztriának odaítélték Nyugat-Magyarországot. A későbbiekben – 1922 második felétől – ahogy az osztrák és a magyar állam viszonyában jelentős javulás következett be, a napilapok cikkeiben is enyhébben fogalmaztak Ausztriával szemben. Végső konklúzióként elmondható, hogy az öt napilap határkiigazításokkal kapcsolatos cikkeinek, beszámolóinak áttekintése és elemzése érvényes látleletét adja a (korai) Horthy-korszak sajtójának, amiben az orgánumok tisztában voltak lehetőségeikkel és véleményalkotási kereteikkel, ügyelve arra, hogy véletlenül se helyezkedjenek szembe a rendszer, a hatalom elvárásaival.

Irodalom

1922. évi XXIX. törvény a soproni népszavazás emlékének törvénybeiktatásáról. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92200029.TV&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3D1922.%2520%25C3%25A9vi%2520XXIX. (letöltve: 2020.02.20.)

Az Ujság, 1921–1923.

Botlik J. 2007a. A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.–október 4. (I. rész). *Valóság* 3: 24–47.

Botlik J. 2007b. A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.–október 4. (II. rész). *Valóság* 4: 39–58.

Budapesti Hírlap, 1921–1923.

Éger Gy. 1991. *A burgenlandi magyarság rövid története.* Budapest: Anonymus Könyvkiadó.

Gerse J. 1995. A Pinka menti falvak visszacsatolása Magyarországhoz 1923-ban. *Savaria* 22(1): 125–134.

Horváth Cs. S. 2018. *Sopron környékén zakatoló vicinálisok a kezdetektől 1920-ig*. Győr: Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

Horváth Z. 1997. Civitas Fidelissima. In: Turbuly É. (szerk.): *„Magyarok maradtunk" 1921-1996. Konferencia a soproni népszavazásról (Sopron, 1996. december 12.)* Sopron: Soproni Szemle Alapítvány Sopron megyei jogú város – Győr – Moson – Sopron megye Soproni Levéltára, 19–52.

Kalocsai P. 2019. Az első világháború utáni vasúti változások az osztrák-magyar határ mentén. *Közlekedéstudományi Szemle* 6: 13–26.

Magyarság, 1921–1923.

Murber I. 2019. A burgenlandi impériumváltás 1918–1924: kikényszerített identitásképzés és politikai erőszak. *Múltunk* 2: 181–214.

Nemzeti Ujság, 1921–1923.

Népszava, 1921–1923.

Romsics I. 2001. *A trianoni békeszerződés.* Budapest: Osiris Kiadó.

Romsics I. 2010. *Magyarország története a XX. században.* Budapest: Osiris Kiadó.

Rózsahegyi I. 1990. A trianoni határmegállapítás Vas megyében. *Honismeret* 2–3: 22–27.

Sipos B. 2012. Sajtó, sajtópolitika és nyilvánosság a Horthy-korszakban. *Korunk* 11: 76–81.

Söptei I. 2020. Antantmisszió kőszegi vendégségben (1922). *Levelek a múltból.* https://mnl.gov.hu/mnl/vaml/hirek/levelek_a_multbol_2020_december (letöltve: 2022.02.10.)

Suba J. 2006. A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. http://www.sopron.hu/upload/varos/nepszavazas1921/Subaj.html (letöltve: 20222. 02. 22.)

Suba J. 2021. A trianoni országhatárok kialakítása. *Geometodika.* A trianoni országhatárok kialakítása – GeoMetodika (letöltve: 2022.02.10.)

Thirring G. 1923.„Burgenland" osztrák uralom alatt. Magyarság, 1923. augusztus 18. 1–2.

Tóth I. 2006. *A nyugat-magyarországi kérdés 1922-1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között.* Sopron: Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.

Zsiga T. 1991. *Burgenland, vagy Nyugat-Magyarország? Burgenland, oder Westungarn?* Oberwart (Felsőőr): Burgenlandi Magyar Kultúregyesület.